

TWEE LUCHTVERSCHIJNSELEN EN „HEER CHRISTIAAN”.

DOOR

A. J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Indien we ons niet vergissen, dan heeft CHRISTIAAN, Hertog van Brunswijk, Luthersch Bisschop van Halberstadt, zoon van Hertog HENDRIK JULIUS, de stof geleverd voor het volksliedje, dat, onder allerlei vervormingen, nog heden ten dage in enkeler mond voortleeft, en bekend is onder den titel: »HEER CHRISTIAAN«.

Onbegrijpelijk is het niet, want weinige beroepsvechtersbazen hebben zoo'n veel bewogen leven gehad, als deze bekende legeraanvoerder uit den 30-jarigen oorlog.

Geboren op 10 September 1599 toonde hij reeds zijn onrustigen geest, nadat hij de universiteit te Helmstädt had bezocht, door zich op reis te begeven. Toch werd hij — het is haast ongeloofelijk — op 17-jarigen leeftijd Bisschop, en zag zich voorts met aanzienlijke kerkelijke waardigheden bekleed. Voornamelijk voelde hij zich aange trokken tot de Nederlanden, en reeds spoedig zien we hem hier te lande in krijgsdienst, met den rang van Ritmeester. Als *chevalier sans peur*, meer wellicht dan *chevalier sans reproche*, trok hij de partij van FREDERIK VAN DE PALTZ, Koning van Boheme, en zwoer een duren eed, toen deze zijn koningskroon had verloren, dat hij al het mogelijke zou doen om de ramspoedige Koningin ¹⁾ weder in het bezit te stellen van het koninkrijk.

¹⁾ Zie *De Hofstad* van 7 November 1903, en volgende nummers onder „Oud den Haag”.

De daad bij het woord voegende rukte hij met 1500 ruiters aan, en verspreidde overal schrik en verslagenheid, doch leed de nederlaag in een gevecht met den Graaf van Anhalt.

Het was op 20 December 1621.

Zoodra CHRISTIAAN verwittigd was van het naderen van de tegenpartij, trok hij den Graaf tegemoet, die positie had genomen in een bosch en daaruit eenige vendelen musketiers op den vijand afzond, waardoor eene schermutseling ontstond.

Daarop volgde een hevig treffen doordat de Graaf eenige vendelen Kroaten en »Harquebusiers” tot ondersteuning van zijn manschappen deed aanrukken.

»Sy schoten Vorst CHRISTIAEN zijn peert onder zijn lijf doot; daer op twee Ritmeesters van de Beyersche d’een voor d’ander na op hem toegheset, dan hem gehemist hebben, dies hij met een groote couragie zijn pistool d’een Ritmeester onder zijn wapenen ingedrukt en denselfden van ’t peert geschoten heeft, so dat het volck siende de cloeckheydt van haer vorst, hebben dapper op haer vijant ingheset, soodatter over de hondert soo ghequetste als dooden onder de Brunswijcksche waren, doch dewijle sy weynich van voetvolck versien waren, sijn sy weder op Ameneborch geruckt, en hebben dat gantsche quartier geplundert, twee dorpen en twee molens aen brant gesteecken. Zijne vijanden meenden, dat sij den Hertoch t’eenemaal uyt het velt verjaecht hadden,” maar hij heeft getoond, dat wijken nog niet altijd vluchten is.

Hij wendde zich nu naar Westfalen, waar hij de rijke bisdommen (Paderborn, enz.) plunderde, waaraan hij zijn verheerlijking door het spot-volksdichtje heeft te danken.

Te Paderborn namelijk vielen hem de heilige Liborius en de 12 Apostelen, van zilver, in handen, en nu decreteerde hij, dat die voortaan moesten »wandelen”, in dien zin namelijk, dat hij ze deed versmelten en er geld van slaan, met de spreuken *Tout avec Dieu*, en *Gottesfreund, der Pfaffen feind*.

De verbolgen geestelijkheid maakte dit treffende spotticht:

„In vrecnde landen kom’ ick hier,
met weynigh lust, en veel ghetier;
men [be]lett[e] my nae den Phals te gaen,
dies kies’ ick best een ander baen:
Ameneburgh ick haest verliet,
end’ socck’ een land met min verdriet;

dat rijke Paderbornsche stift
dunckt my, is langhe niet ghesift.
Laeth zien of hier te vinden is
Een volle beurs, en vette dis;
die zoud' doch wesen 't rechte goet,
dat al mijn volck soud' gheven moet.
Wie zalt my nu best wijsen an?
Hey ziet hier doch den rechten man,
want hy van onds ervaren is.
Hebt goeden dach, mijn lieve Spits,
Heylghe, warde, lieve Sant
LIBORI, vriend biedt my de hant,
en wijst my doch 't verborghen goet,
dat ick zoo noodigh hebben moet.
Zoo ghy hier toe wilt helpen my,
zoo help' ick ook voor seker dy.”

Het spreekt van zelf, dat SINTE LIBORI den doldriftigen Hertog van repliek dient, maar het antwoord getuigt van zoo weinig geest en is zoo mak en mat van toon, dat we het gerust onafgeschreven kunnen laten.

Een ander spotgodicht bezingt de »transformatie” van den Heiligen LIBORI in Rijksdaalders. Uit den aanhef reeds kan men zien, dat niet de Paderbornsche geestelijkheid daarin aan het woord is:

„LIBORIUS, een Sanct in Paderborn verheven,
heeft hem (zich) in handen van den Brunswijcker gegeven,
na dat hy luy en leegh veel jaren had ghestaen,
op 't Outaer in de kerek, te pronck....”

Zonder geld, geen Zwitsers. Dit gold ook voor „Heer CHRISTIAAN”, en toen de rijksdaalders gereed waren, en hij ook nog op andere wijze zijn krijgskas kon vullen, stroomden de soldaten hem toe die van het weelderig leven van hen die onder den Hertog dienden, gehoord hadden en daardoor bekoord werden, zoodat hij weldra 8000 man voetvolk, en 6000 ruiters onder zijne bevelen had.

In het begin van 1622 deed HEER CHRISTIAAN terdege van zich spreken. Als een andere MAARTEN VAN ROSSUM moordde, brandde en plunderde hij.

Den bijgeloovigen waren deze tooneelen reeds aangekondigd. Immers God, de Heer; had door luchtverschijnselen gesproken. Eerst op 25 Januari; daarna op 8 Februari.

Op den eersten datum zijn gezien »drie sonnen, te weten, de ware sonne, ende daer nevens noch twee *Parelia* ofte schijnsonnen, ende boven de selfde twee, somtijts drie klaer schijnende reghenboghen; die ghezien zijn in Hooge ende Nederduitsche lant, in Enghelant, Vranckrijk, ende elders.

»De sonne ondergaende was heel root, ende 't scheen of sij vierighe stralen uytgheschoten hadden, d'welck in sonderheyt die van Straesburgh, Ulms ende Heydelbergh ghezien hebben. De gheheele lucht rontomher scheen te branden.

»Des volghenden dachts isser een vierig *chasma* gheweest ende 't scheen dat den Hemel brande.

„Des anderen daeghs, zijnde s. PAULS dach, heeft men bescheyde-lyck drie sonnen ghezien, des voormiddaeghs omtrent negen uren, omcinghelt met eene reghenboghe, welckes bovenste veel bleecker was als het onderste. Des namiddaeghs omtrent twee uren, heeft men ghezien, datter striepen ginghen van de rechte sonne af door de beyde syde-sonne. De striemen dier sonne die de rechte sonne aen het Oosten stonden, waren geluroot, maer die aan d'ander zijde van de ware sonne stonden, waren witgelu; hiernevens zach men twee reghenbogen met den rugghe teghens malckanderen, ende dan noch twee daerboven, oock met den rugghe teghens malckanderen.”

Wat zoowat de zon vertoonde op 25 Januari, deed de maan op 8 Februari.

Te Heidelberg, „ende daer omtrent” heeft men toen ter tijd gezien »*Paraselmas*, dat is: nevens de mane, die des maels nieuwe was, schenen noch twee manen, ende in eene der selfder sach men een langh, breed, swart cruys, gaende midden door de ware mane.

»De mane, die aen de rechte hant der ware mane stont, was helder en klaer, schietende stralen, alsof het stralen der sonne gheweest waren, maer die aen de linckerhant scheen, was duyster ende gaf uyt eenighe stralen, dichte in malckanderen, hebbende de ghe-daente eenes bessems, ofte palmstoors, ofte pallettes.”

Na het beschrijven dezer natuurverschijnselen zegt BAUDARTIUS, »wat dat dusdanighe teecken in de sonne ende mane beduyden, weet Got, diese den menschen openbaert.”

Hij haalt daarna anderer uitspraken aan.

CARDANUS; zoo schrijft hij, zegt, dat het voorboden zijn van »ghestadighen reghen, ende tweedracht.”

Hij vergeet het gezegde te staven, door het werk te citeeren,

waaraan hij het ontleend heeft, maar wij kunnen er ons bij neerleggen, waar we weten, dat HIERONIMUS CARDANUS (1501—1571) veel werk maakte van sterrenwielarij.

Naar het verhaal wil, zou deze kunst hem ten verderve zijn geweest, want hij stierf, uit vrijen wil den hongerdood, omdat hij het zich zelve voorspelde sterfjaar niet wilde overleven.

Geneesheer en natuurkundige ter eenre; een profeet die brood eet ter andere zijde. Hoe dit samen kan gaan is een raadsel. Wetenschap en bijgeloof zijn toch te groote tegenstellingen.

Wil men meer van dergelijke voorspellende luchtverschijnselen weten, dan leze men het boekje van SCHADOENS over »*Parelyen* ende *Paraselen*”, door hem geschreven; „die het heeft, die mach het lesen”.

CHRISTIAAN van Brunswijk zou geen kind van zijn tijd zijn geweest, indien hij niet eveneens waarde gehecht had aan zulke bijzonden en bijmanen, vergezeld van regenbogen.

Toen hij deze wonderen een tijd lang „contemplerende” was geweest in het bijzijn van eenige personen, vraagden dezen hem: »Wat mach doch dit beduyden?” Daarop had hij geantwoord: »De drie sonnen beduyden, dat ic Bisschop over drie Bisdommen zal worden, doch de reghenbogen beteekenen, dat ickse niet sonder swaerigheid kryghen en zal; het sal my noch eerst drie mael dapper op het lijf reghenen.”

In hoeverre dit geschied is zullen we niet gaan uitpluizen.

Genoeg is het om te weten, dat hij van Februari tot Juni 1622 geducht onder zijn vijanden huishield.

Toen echter versloeg TILLY hem op den 10den van die maand, doch »HEER CHRISTIAAN” was net een elastieke bal.

Hij wist zich met den graaf van Mansfelt te vereenigen, en liet zich, nadat beiden door den voormaligen Koning van Boheme ontslagen waren, door de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden aanwerven, om binnen drie maanden Bergen op Zoom te ontzetten.

Eerst verloor hij nog zijn arm, want zich naar den Elzas teruggetrokken hebbende, moesten zij zich dwars door het Spaansche leger heenslaan, en daarbij moest hij een veer laten.

In 1623 had hij zich weer geheel hersteld van zijne nederlagen. 22 Centenaars ongemunt zilver had hij weten bijeen te brengen, en daarmede wist hij zich een leger van 20000 man te verschaffen. Wederom had hij tegenspoed, en nu marcheerde hij naar Nederland, en werd van Arnhem uit weder door de Staten Generaal in dienst

genomen, doch ook weder ontslagen, en na nogmaals, in vereeniging met VAN MANSFELT, een strooptocht naar Oost-Friesland gemaakt te hebben, zonder eenig anderen uitslag dan dat zij hun legers moesten afdanken, kwam CHRISTIAAN in den Haag.

Bij het hervatten van den oorlog tegen Spanje verbrak de vechtersbaas zijne rusteloze rust. Engeland vereerde hem met den „Kouseband”, maar de drie Bisdommen lieten zich nog wachten.

Breda wilde hij ontzetten, toen het door SPINOLA was ingesloten, maar die poging faalde. Toen trok hij naar Westfalen, en bracht schrik en ontzetting teweeg in het aartsstift Keulen, maar ook nu verliep zijn leger, en hij reisde naar Bremen, waar hij zijn taak voorloopig nederlegde, om een uitstapje te doen naar Denemarken, op bezoek bij zijn oom en naamgenoot, den koning van dat land.

In 1626 kwam hij met het Deensche leger in zijn vaderland en stroopte en plunderde naar hartelust, totdat koorts of vergift hem in het koele graf voor goed rustig maakte.

HEER CHRISTIAAN deed zonnen en manen opgaan na zijn dood. Immers zijn roekeloosheid en woestheid waren voor goed gefnuikt.

Den Haag, 1903.
